

Lisiä Suomen kiikkuvien lohkareiden luetteloon

AIMO KEJONEN

Kiikkuvat lohkareet ovat luonnon erikoiseen tasapainoasemaan asettamia pultereita, joita ihminen voi keinutella käsivoimin, siirtämällä painoan rytmillisesti kiven puolelta toiselle tai kangella vääntäen. Kiikkuvalla lohkareella on ominaista, että se palaa kiikutuksen loputtua alkuperäiseen asentoonsa. Kiikkuva lohkare ei liioin ole mikä tahansa kulkijan painon alla kiikkuva louhikon pikkulohkare, vaan useiden kuutiometrien kokoinen, suhteellisen pitkän aikaa tasapainoasemassaan pysynyt ja paikallisena nähtävyytenä tunnettu.

Aiemmassa kiikkuvia lohkareita käsitelleessä tutkimuksessani (Kejonen 2001) kuvasin 15 kiikkuvaa tai sellaiseksi väitettyä lohkareta, joista 13 olin tarkastanut maastokäynnillä. Tutkimuksen julkaisemisen jälkeen olen saanut uusia tietoja kiikkuvista lohkareista. Koska asialla on luonnontieteellistä, paikallishistoriallista ja matkailullista merkitystä, esittelen tässä minulle ilmoitetut uudet kiikkuvat lohkareet.

Heiluvakivi, Valkeala

Valkealassa, lähellä Luumäen rajaa oleva Heiluvakivi (Karttalehti: 3131 06 Kannuskoski; Koordinaatit: x=6764,36, y=3510,50) on maantien varrella, pienen silokallion päällä oleva, hyvin pyöristynyt rapakivilohkare. Sen pituus on 4,2 m, leveys 2,5–3 m ja korkeus 1,5–2,1 m. Lohkareta voi kiikuttaa melko pienellä voimalla. Enimmillään se kiikkuu noin 30 cm verran. Lohkare on paikallinen nähtävyys. Se on rauhoitettu luonnonsuojelulain nojalla.

Liikkuvakivi, Saarijärvi

Hoikankylän koillispuolella oleva Liikkuvakivi (2243 09 Pajupuro; x=6943,79, y=2569,04) on keskellä tiheää metsää, pienellä silokalliolla seisova, kulmiltaan pyöristynyt kiillegneissilohkare. Sen sivujen pituudet ovat 4,2 m x 3,7 m x 2,7 m x 3,1 m ja korkeus noin 2,5 m. Lohkare koskettaa alaan olevaa kalliota 10 cm x 20 cm kokoiselta alalta. Kivi kiikkuu parhaiten kahteen toisiinsa nähden vinossa kulmassa olevaan suuntaan. Kiikkumismäärä on 5–10 cm. Lohkareen alla olevassa silokalliolla olevien uurteiden suunta on 350°. Lohkareen alle tietäjät ja noidat veivät aikoinaan uhre-

ja ja taikapusseja parantaakseen sairaita ja saadakseeseen lapsi-, naima-, karja- ja metsästysonnea.

Heiluvakivi, Keuruu

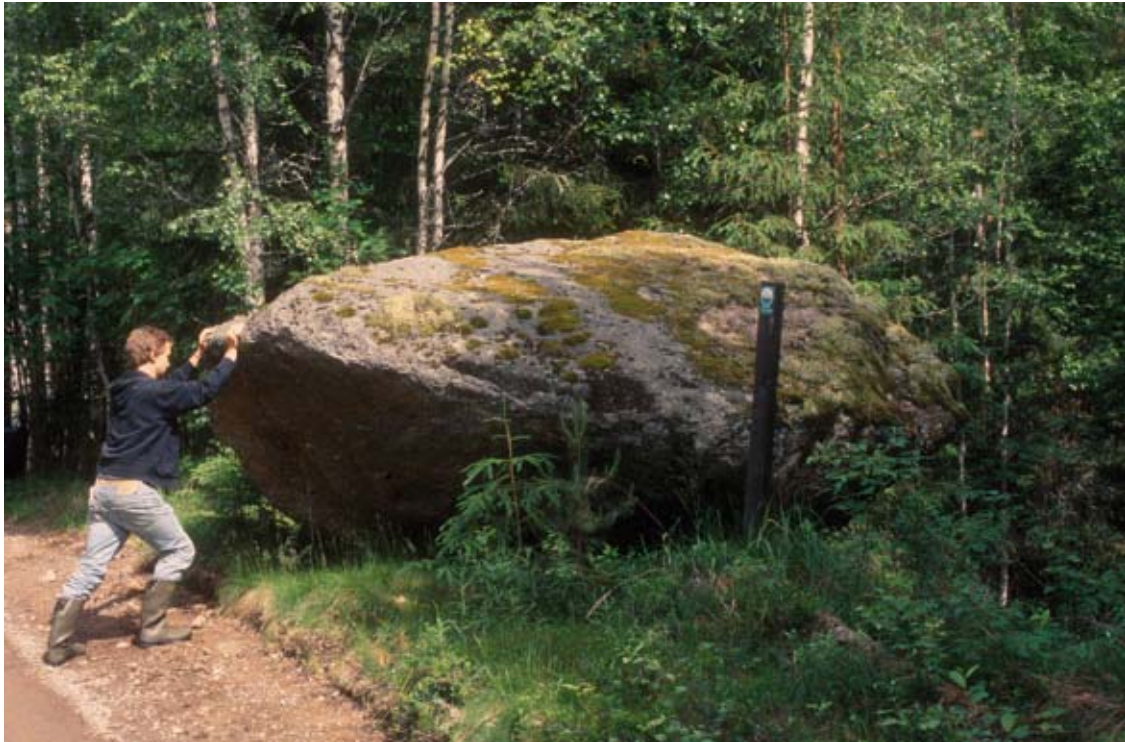
Keuruun Pihlajaveden kylässä oleva Heiluvakivi (2241 07 Liesjärvi; x=6920,46, y=2523,18) on noin 5 m pitkä ja leveä ja 4 m korkea, pyöristynyt graniittilohkare. Se seisoo pienen silokallionkynnään päällä. Lohkare ja alla oleva kallio ovat samanlaista graniittia. Lohkare kiikkuu enimmillään noin 10 cm verran. Lohkareen erikoisuus on sen lumipeitteen säätelemät kesä- ja talviasento. Lohkareen reunalla olevaan painaumaan keräytyvän lumen ja jään vaikutuksesta kivi on talvella kallistunut painavan lumilastin suuntaan ja kesäisin lumikuorman sulettua kivi kääntyy pystyyn. Lohkareen talvi- ja kesäasentojen välinen kallistuma on 25–30 cm. Lohkareeseen ei liity kansantarinoita. Siitä ollaan kehittämässä pienimuotoista turistinähtävyyttä.

Kalkatuskivi, Heinävesi

Kalkatuskivi (4221 05 Karvio; x=6932,84, y=4434,41) on Heinävedellä Lepikkomäen Pirunpesän suonigneissikallion louhikkoa, luolia ja toorin käsittävään muodostumaan kuuluva laakamainen lohkare. Se on 1,7 m pitkä, 1,2 m leveä ja 0,8 m paksu. Pirunpesä oli muinainen pirun asuinpaikka ja tietäjien pyhäkkö ja nykyään tunnettu kettujen pesä- ja pyyntipaikka. Kalkatuskivi on yksi pakkasrapautumisen synnyttämän louhikon lohkareista. Se on pisimmän luolan alemman suuaukon edustalla. Metsästäjät lukitsevat sen liikkumattomaksi pienemmän, Kalkatuskiven alle sijoitettavan lukituskiven avulla. Metsästystilanteissa, lukituskiven poistamisen jälkeen Kalkatuskivi kiikkuu 15–20 cm. Kiikutettaessa syntyy jyri-sevä ääni, joka ajaa ketut pois louhikosta. Luolissa kerrottiin asuvan piruja ja kummittelevan, joten sitä pelättiin laajalti. Todennäköisesti Kalkatuskiven äänellä on oma merkityksensä kummitustarinoiden synnyssä.

Kiikkukivi, Lieksa

Kelvän kylässä oleva Kiikkukivi (4331 02 Kelvä; x=6996,56, y=4503,88) on 4,5 m pitkä, 3 m

Kuva 1. Valkealan Heiluvakivi.
 Fig. 1. Heiluvakivi (= *Rocking boulder*) at Valkeala.

leveä ja 3–4 m korkea graniittigneissilohkare. Se tasapainoilee graniittigneissillä olevalla silokalliolla, puolittain runsaan metrin korkuisen jyrkänteen reunan yli kurrottuen. Jyrkänne ja Kiikkukivi muodostavat yhdessä pienen lipan (1,5 m x 4,5 m x 1 m). Lohkare tasapainoilee 120 cm pitkän ja 1–2 cm leveän, alapinnallaan 30–40 cm päässä pikkujyrkänteen reunasta olevan ulkoneuman varassa. Lohkareen molemmista päistä on irronnut laattamainen osa, joiden koko on 2 m x 2 m x 0,8–1,3 m. Toinen lohkarista muodostaa Kiikkukiven alla olevan lipan eteen eräänlaisen etuseinän. Toisesta irronneesta lohkarista on muodostunut Kiikkukiven viereen kivipöytä tai alttari, jossa iso laakalohkare (2 m x 2 m x 0,8–1 m) on neljän pienemmän lohkarin päällä. Kiikkukivi kiikkuu noin 5 cm verran allaan olevaan jyrkänteeseen nähden poikittaisessa suunnassa. Kiikkumista rajoittaa lohkarin osuinen jyrkänteen reunaan. Lohkare on aiemmin ollut paikallisen tietäjän parannuspaikka, marjamiesten sateenpitopaikka ja kylän poikien leikkipaikka.

Jyskynkivi, Pielavesi

Jyskynkivi (3313 08 Utrianlahti; x=6996,30, y=3484,20) on Paljakanmäen Kettuluolien louhikkoalueella oleva, 2,3 m pitkä, 1,3–1,7 m leveä ja 1,5 m paksu, hieman laattamainen porfyyrigraniittilohkare. Jyskynkivi on pakkasrapautumisen synnyttämässä louhikossa parin hieman pienemmän lohkarin päällä. Kivi ei normaalisti kiikku, mutta metsästystilanteessa yksi mies saa sen kiikkumaan painamalla sitä alaspäin toisesta päästä, jolloin kiven toinen pää nousee 10–15 cm. Palautuessaan alkuperäiseen asemaansa lohkare iskee melkoisella jysäyksellä allaan oleviin pienempiin lohkarisiin. Lohkareta kiikutettaessa syntyy konevasaran taantaa muistuttava jyskytys, joka vapauttaa koko louhikkoa. Kiven käyttö kettujahdissa keksittiin sattumalta joitakin vuosia ennen Kansalaissotaa.

Kiikkuvien lohkariden synty

Kiikkuvia lohkareita kutsutaan englanninkielisissä maissa termeillä *rocking stone*, *balanced rock*

tai *balanced stone*, *logging rock* tai *logging stone*, *logan stone*, *cheesewring* jne. (Fairbridge 1968, Twidale *et al.* 2005). Ne ovat pintalohkareiden (*perched boulders* tai *perched blocks*) erikoisryhmä. Jäätiköityneillä alueilla kuten Suomessa yleisimpiä pintalohkareita ovat mannerjäätikön ja jäävuorten kuljettamat siirtolohkareet (*glacial erratics*). Toinen yleinen pintalohkareiden ryhmä ovat lohkarepitoisten kerrostumien jäätikkö- tai jokieroosion tai epätasaisen rapautumisen ja eroosion tuottamat lohkareet (*differentially weathered erratics*). Ne ovat alkuaan olleet hautautuneina moreeniin, jokikerrostumiin tai rapakallioon ja ovat irrallisia eroosiojäänteitä. Kolmas pintalohkareiden ryhmä ovat maanvyörylohkareet (*landslip boulders*), jotka maanvyöry tai vuorenvyyry on kasanut päällekkäin. Osa pintalohkareista kuuluu eksoottisten lohkareiden (*exotic boulders*) ryhmään. Ne ovat kulkeutuneet nykyiseen asemaansa mm. tektonisten ylityöntöjen, vulkaanisen toiminnan ja muiden epätavallisten prosessien kuljettamia. Ne ovat saattaneet paljastua myöhemmän rapautumisen ja eroosion toimesta.

Kansainvälisesti tunnetuin kiikkuvien lohkariden ryhmä ovat raonmyötäisen rapautumisen ja eroosion synnyttämät toorilohkareet (*tor boulders*). Ne kuuluvat epätasaisen rapautumisen ja eroosion synnyttämiin lohkareisiin (*differentially weathered erratics*). Niitä esiintyy kaikkialla, missä on tapahtunut rakomyötäistä syvärapautumista, ja paikoin alueilla, joissa esiintyy kallioiden rakomyötäistä hydrotermistä rapautumista ja sen jälkeistä eroosiota.

Tässä tutkimuksessa kuvatuista kuudesta kivistä neljä on siirtolohkareita, jotka jäätikkö tai muinaisen Itämeren jäävuoret kuljettivat nykyisille paikoilleen. Kalkatuskivi ja Jyskynkivi ovat pakkasrapautumisen synnyttämiä. Ne kuuluvat siten epätasaisen rapautumisen ja eroosion tuottamien kiikkuvien lohkareiden ryhmään.

Summary: MORE ROCKING BOULDERS IN FINLAND

Six new rocking boulders have been described in this paper. Four of them are typical, 3–5 m long, 2–5 m broad and 2–4 m high glacial erratics. The other two boulders are smaller, 1.2–2 m long and broad and 0.8–1.3 m thick. They are in the boulder concentrations caused by the frost weathering. The total number of the known rocking boulders in Finland is nowadays some over 20. Many of them are local sights. The sound effect of the Kalkatuskivi (= Clanking Boulder) at Heinävesi and the Jyskynkivi (= Booming Boulder) at Pielavesi have been used in fox hunting.

Kiitoksia

Parhaat kiitokseni Seppo Vuokolle, Satu Hietalalle, Eino Karjalaiselle, Tommi Alangolle ja muille, jotka ovat ilmoittaneet minulle kiikkuvista lohkarista ja kaikesta niihin liittyvästä. Samaten kiitän niitä henkilöitä, jotka ovat olleet autokuskeinani ja oppainani tarkistusmatkoilla. Ilman heidän apuaan tämä tutkimus olisi jäänyt tekemättä.

Aimo Kejonen

GTK

PL 1237

70211 Kuopio

aimo.kejonen@gtk.fi

Kirjallisuus – References

- Fairbridge, R. W. 1968. Perched block, boulder. Teoksessa: Fairbridge, R. W. (toim.). The Encyclopedia of the Geomorphology. Encyclopedia of Earth Sciences Series, Volume III, New York, Amsterdam, London, Reinhold book corporation, 823–824.
- Kejonen, A. 2001. Kiikkuvia lohkareita eri puolilta Suomea. *Geologi* 53:138–142.
- Twidale, C.R. ja Romani Vidal J.R. 2005. Landforms and Geology of Granite Terrains. Leiden, London, New York, Philadelphia, Singapore. A. A. Balkema Publishers, 351 s.

GEOLOGILIITTO R.Y:n VUOSIKOKOUS

Pidetään ke 28.3.2007 klo 15.

Geologian tutkimuskeskuksen
Sederholm -salissa, Betonimiehenkuja 4, Espoo

Kokouksessa esitetään Mikko Pielan dokumenttiefilmi Patagonian ja Tulimaan tutkijan Väinö

Auerin tutkimusmatkoista ja elämäntyöstä. Lisäksi käsitellään sääntömääräiset vuosikokousasiat.

TERVETULOA!

Riitta Korhonen
puheenjohtaja

Marit Wennerström
sihteeri